

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
“Iqtisodiy tahlil va statistika” kafedrası
“Mehnat ko‘rsatkichlari tahlili” fanidan 2025/2026-o‘quv yili bahorgi semestrida
yakuniy imtihon (yozma)da tushadigan savollar ro‘yxati

1. Mehnat ko‘rsatkichlari tahlili fanining nazariy masalalari
2. Mehnatning xarakteri, salohiyati, samaradorligi va ularni baholash mezonlari.
3. Korxonaning mehnat resurslari mavjudligini tahlil qiling va uning sonidagi mutlaq va nisbiy og‘ishlarni aniqlang:

Ko'rsatkichlar	O'tkan yili	Hisobot yili	Farq
Sanoat ishlab chiqarish xodimlari soni, kishi.	105	112	+7
Jumladan: - ishchilar	91	95	+4
Injener texnik xodimlar, bundan:	14	17	+3
• Menejerlar	5	6	+1
• Mutaxassislar	7	8	+1
• Boshqalar	2	3	+1
2. Tovar mahsuloti hajmi, mln. so'm.	380	414	+34

4. Korxonada band bo‘lgan xodimlar soni tahlili.
5. Mehnat motivatsiyasi, uni ifodalovchi ko‘rsatkichlar va ularning tahlili.
6. Xodim Saidov quyidagi taklifni ishlab chiqdi: korxonada hisob-fakturalarni ikkinchi nusxasini chop etmaslik, balki ularni elektron raqamli imzo bilan saqlash. Korxonada bunday schyot-fakturalarning o‘rtacha soni oyiga 10 000 dona. Bir pachka qog‘oz narxi 50 000 so‘m. Bir pachka qog‘ozda 500 dona varaq mavjud. Tashabbusni amalga oshirgani uchun kompaniyaning me‘yoriy hujjatlariga muvofiq xodimga bir ish haqi miqdorida 412 000 so‘m miqdorida ustama to‘lash huquqi beriladi. Xodim Saidovning tashabbusi kompaniyaga qanch foyda keltirganini aniqlang.
7. Mehnat ko‘rsatkichlari tahlili fanining obyektiv zarurligi, mazmuni va ahamiyati
8. Mehnat tushunchasi
9. Xodimlar soni va tarkibi tahlili. Korxonada xodimlar soni quyidagicha:

Ko‘rsatkichlar	O‘tgan yil	Hisobot yil
Jami xodimlar soni, kishi	120	135
Shundan: ishchilar	90	100
Injener-texnik xodimlar	30	35

Talab qilinadi:

1. Xodimlar sonidagi mutlaq va nisbiy o‘zgarishni aniqlang.
2. Ishchilar ulushi o‘zgarishini baholang.
10. Xodimlar soni tahlili.
11. Mehnat motivatsiyasi tushunchasi.
12. Kadrlar soni tarkibidagi o‘zgarishlar dinamikasini toifalar bo‘yicha aniqlang, uni tahlil qiling, kerakli ko‘rsatkichlarni hisoblang (asosiy va yordamchi ishchilar nisbati; asosiy ishchilar va rahbarlar, mutaxassislar nisbati; mutaxassislar va xizmatchilar nisbati) va jadvalda keltirilgan dastlabki ma‘lumotlar asosida kadrlar tarkibini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar bering. **Xodimlarning tarkibi va tuzilishini tahlil qilish uchun dastlabki ma'lumotlar**

Ishchilar toifasi	2023 y	2024 y	2025 y
-------------------	--------	--------	--------

Sanoat ishlab chiqarish xodimlarining o'rtacha soni, kishi.	208	210		
3. Ish haqi fondi, mln.so'm	4641	5620		

22.Mehnat ko'rsatkichlari tahlili fanining maqsadi va asosiy vazifalari

23.Mehnat salohiyati tushunchasi

24.Mehnat unumdorligi tahlili. Korxonada ishlab chiqarilgan mahsulot hajmi: O'tgan yili – 9600 mln so'm, Hisobot yilida – 12 150 mln so'm

O'rtacha yillik ishchilar soni: O'tgan yili – 80 kishi, Hisobot yilida – 90 kishi

Talab qilinadi: Mehnat unumdorligini aniqlang. Unumdorlik o'zgarishini baholang.

25.Mehnat ko'rsatkichlari tahlili fanining boshqa fanlar bilan bog'liqligi va o'rni

26.Mehnat salohiyati tarkibi

Ish vaqtidan foydalanish tahlili. Korxonada bir ishchining yillik ish vaqti:

Ko'rsatkich	Soat
Rejalashtirilgan ish vaqti	2 000
Haqiqatda ishlangan vaqt	1 860

Talab qilinadi: Yo'qotilgan ish vaqtini aniqlang. Ish vaqtidan foydalanish koeffitsiyentini hisoblang.

27.Mehnat motivatsiyasida ish kuchining qiymati va uni baholash bo'yicha muammolarni yechish bo'yicha ayrim tavsiyalar.

28.Ish vaqti hajmining tahlili.

29.Jadval ma'lumotlari asosida mutlaq farq usuli yordamida ishlab chiqarish hajmi rejasining bajarilishiga mehnat miqdoriy va sifat omillarining ta'sirini hisoblang. Xulosa chiqaring va zaxiralarni hisoblang. Ishlab chiqarish hajmiga ta'sirini tahlil qilish uchun ma'lumotlar

Ko'rsatkich	Reja	Haqiqat	Mutlaq o'zgarish	Rejaning bajarilishi, %
1. Mahsulot ishlab chiqarish hajmi, mln.so'm.	110,0	108.9		
2. O'rtacha yillik xodimlar soni, kishi	150	148		
3. O'rtacha yillik ishchilar soni, kishi	110	113		
4.O'rtacha bir nafar ishchi ishlagan kunlar soni, kishi/kun	220	218		
5. O'rtacha ish kuni davomiyligi, soat	8.0	7.8		

30.Qo'shimcha ish o'rinlarni ochishning samaradorligi .

31.Mehnat haqi va uni tahlil qilish yo'llari

32.Ishchi kuchini malaka darajasi bo'yicha tahlil qiling. Malaka oshirish orqali ishchilar ishlab chiqarish standartlarini oshirishning mehnat unumdorligiga ta'sirini aniqlang. Xulosa chiqaring. Korxonada ishchilarning malaka tarkibini tahlil qilish uchun ma'lumotlar

Ishchilar ta'rif razryadi	Rejalashtirilgan ishchilarning soni, kishi	Ishchilarning haqiqiy soni, kishi	
		Yil boshida	Yil oxirida
1	10	8	11
2	6	7	9
3	2	4	5
4	24	23	26
5	28	22	23
6	33	34	37

48.Mehnat ko'rsatkichlari tahlili fanining nazariy masalalari

49.Mehnat salohiyatini ifodalovchi ko'rsatkichlar va ularning tasnifi

50.Jadval ma'lumotlari asosida aholining umumiy pul daromadlarini taqsimlashdagi o'zgarishlarni aniqlang. Masalada guruhlash usulining qo'llanilishini tushuntiring.

Ko'rsatkichlar	2023	2024	2025 yil
Pul daromadlari, %, jami	100	100	100
Shu jumladan 20% aholi guruhlari :			
birinchi (eng past daromad bilan)	5.1	5.1	5.2
Ikkinchi	9.8	9.8	9.8
Uchinchi	14.8	14.8	14.8
to'rtinchi	22.5	22.5	22.5
beshinchi (eng yuqori daromad bilan)	47.8	47.8	47.9
Jini koeffitsienti (daromad kontsentratsiyasi indeksi)	0,422	0,421	0,420

51.Mehnat motivatsiyasi tushunchasi.

52.Korxonada band bo'lgan xodimlar soni tahlili.

53.Jadval ma'lumotlari asosida 2025 yilda YaIM ko'rsatkichlarida aholi jon boshiga farqlarni aniqlang. Qiyosiy tahlil usulini qo'llang.

Davlatlar	YaIM, milliard AQSH dollari	Aholi jon boshiga YaIM		Taqqoslanadigan narxlar darajasi (AQSh dollari kursida,%)
		AQSh doll.	AQSh = 100	
AQSh	14 296,9	46 901	100	100
Rossiya Federatsiyasi	2888.8	20 350	43	58
Belarus	149,9	15 388	33	40
Germaniya	3052.5	37 171	79	119
Buyuk Britaniyada	2260.5	36 817	79	118
Fransiya	2195.7	34,233	73	130

54.Mehnat bozorida ish kuchi, uning tovarga aylanishi

55.Xodimlar soni tushunchasi.

56.Jadvaldagi ma'lumotlarga asosanib, ishlab chiqarish rejasining bajarilishiga mehnat omillarining ta'sirini aniqlang. **Mehnat omillarini tahlil qilish uchun ma'lumotlar**

Ko'rsatkich	Reja	Haqiqat	Mutlaq o'sish	Rejaning bajarilishi, %
1. Oylik ishlab chiqarish hajmi, taqqoslama narxlarda, mln.so'm	52800	57190		
2.Ishchilarning o'rtacha yillik soni, kishi	100	95		
3. Ishchilar tomonidan bir oyda ishlagan ish vaqti fondi, kishi/kun	2200	2022		
4. Ishchilar tomonidan oyiga ishlagan ish vaqti fondi, kishi-soat	17600	16343		

57.Mehnat ko'rsatkichlari tahlili fanining obyektiv zarurligi, mazmuni va ahamiyati

58.Mehnat salohiyati holatini ifodalovchi ko'rsatkichlar, ularni aniqlash va tahlil qilish yo'llari

59.Jadval ma'lumotlari asosida aholining umumiy pul daromadlarini taqsimlashdagi

74.Korxonaning operatsion ma'lumotlariga asoslanib (jadvalga qarang) ishlab chiqarish hajmi va xodimlar sonining o'zgarishi hisobiga ishlab chiqarish hajmining o'sishi ulushini aniqlang.

Ko'rsatkichlar	Bazis yil	Hisobot yili		O'zgarish, %	
		Rejaga ko'ra	Amalda	Reja bilan ta'minlangan	Amalda
Ishlab chiqarish hajmi, mln.so'm.	5100	5300	5400	103.92	105.88
O'rtacha ishchilar soni, kishi	1235	1232	1237	99,76	100.16
Bir ishchiga to'g'ri keladigan yillik ishlab chiqarish, ming so'm.	4129.6	4301.9	4369.4	104.17	105.81
Mehnat unumdorligining o'sishi hisobiga mahsulot o'sishi ulushi, %	-	100	97.3	-	-
O'sish ulushi uchun mahsulotlar ishchilar sonining ko'payishi hisobiga, %	-	-	2.7	-	-

75.Mehnat haqi umumiy hajmining tahlili.

76.Ish vaqti tushunchasi.

77.Korxonaning asosiy fondlarining guruhlar bo'yicha o'rtacha qiymati joriy yilda quyidagini tashkil etdi (mln. so'm): binolar 25000 mln. so'm, inshootlar 5000 mln.so'm, mashina va jihozlar 50000 mln. so'm. Amortizatsiya stavkasi nafaol qismi uchun 5%, faol qismi uchun 15%. Amortizatsiya usuli to'g'ri chiziqli hisoblanadi. Korxonada toifalar bo'yicha xodimlar soni va o'rtacha oylik ish haqi quyidagicha:

Xodimlar turkumi	Xodimlar soni, kishi	O'rtacha oylik ish haqi, mln. so'm
Asosiy ishchilar	50	4
Yordamchi ishchilar	30	1.8
Rahbarlar	10	5.5
Mutaxassislar	12	3.3
Xizmatchilar	2	2.6

Ijtimoiy soliq - 26 %. Yillik ishlab chiqarish hajmi bir million donani tashkil etadi. Har bir birlikni ishlab chiqarish uchun jami 0.152 mln. so'm miqdorida xom ashyo, materiallar va energiya resurslari sarflandi. Boshqa xarajatlar xarajatlar tarkibining 20% ni tashkil qiladi. Barcha mahsulotlar bir birlik uchun o'rtacha 0.250 mln. so'mdan sotildi. Aktivlar rentabelligi, mehnat unumdorligi, birlik tannarxi, korxona foydasi, muhim mahsulot (doimiy xarajatlar ulushi 25%) va mahsulot rentabelligini hisoblang.

78.Korxonada ish vaqti va undan foydalanishning tahlili.

79.Ish vaqti hajmining tahlili.

80.Poyafzal ishlab chiqarish bilan shug'ullanadigan korxonada ishlab chiqarishning tashkiliy-texnik darajasini oshirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish natijasida olingan iqtisodiy samarani amalga oshiring va hisoblang. Dastlabki ma'lumotlar:

1.Rejalashtirilgan mahsulot miqdori 23,5 ming juft.

2.Mahsulot ishlab chiqarish uchun standart vaqt: a.oldin - 3,65 soat, b.chora-tadbirlar amalga oshirilgandan keyin - 1,11 soat.

3.Bir juft mahsulot uchun xom ashyo iste'moli darajasi: b)chora-tadbirlarni amalga oshirishdan oldin - 1,57 ds. kv. b).chora-tadbirlarni amalga oshirishdan so'ng - 1,37 ds. kv.

4.Bir ds. kv. uchun narx - 0,9 pul birligi.

5.Dastgoh ish vaqti: a)yil uchun amaldagi vaqt fondi - 232 kun; b)ish kuni davomiyligi - 8 soat.

93.Mehnatning xarakteri, salohiyati, samaradorligi va ularni baholash mezonlari.

94.Mehnat salohiyatini ifodalovchi ko'rsatkichlar va ularning tasnifi aniqlash yo'llari va tahlili

95.Mehnat unumdorligini, belgilangan ko'rsatkichlar bo'yicha mahsulot ishlab chiqarishni (ishlab chiqarilgan mahsulot hajmi, ishchilar soni, sanoat ishlab chiqarish xodimlari) aniqlashga misollar keltiring.

96.Mehnat tushunchasi

97.Mehnat salohiyatini ifodalovchi ko'rsatkichlar va ularning tasnifi

98.Jadval ma'lumotlari asosida uch chorakda mehnat unumdorligining o'sish sur'ati bo'yicha rejaning bajarilish darajasini aniqlang va to'rtinchi chorakda yillik rejalashtirilgan topshiriqni bajarish uchun mehnat unumdorligining zaruriy o'sishini hisoblang.

Ko'rsatkichlar	Yil	Shu jumladan choraklar bo'yicha			
		I	II	III	IV
Rejalashtirilgan o'sish sur'atlari unumdorligi, %	112,0	102.0	102.5	103.0	104.0
Haqiqiy o'sish sur'atlari unumdorligi, %		100.5	101.5	101,0	

99.Mehnat motivatsiyasi, uni ifodalovchi ko'rsatkichlar va ularning tahlili.

100.Mehnat salohiyati va xarajatlari samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar bo'yicha korxona reytingini aniqlash usullari.

101.Jadval ma'lumotlari asosida mutlaq farq usuli yordamida ishlab chiqarish hajmi rejasining bajarilishiga mehnat miqdoriy va sifat omillarining ta'sirini hisoblang. Xulosa chiqaring va zaxiralarni hisoblang. Ishlab chiqarish hajmiga ta'sirini tahlil qilish uchun ma'lumotlar

Ko'rsatkich	Reja	Haqiqat	Mutlaq o'zgarish	Rejaning bajarilishi, %
1. Mahsulot ishlab chiqarish hajmi, mln.so'm.	110,0	108.9		
2. O'rtacha yillik xodimlar soni, kishi	150	148		
3. O'rtacha yillik ishchilar soni, kishi	110	113		
4.O'rtacha bir nafar ishchi ishlagan kunlar soni, kishi/kun	220	218		
5. O'rtacha ish kuni davomiyligi, soat	8.0	7.8		

102.Mehnat bozorida ish kuchi, uning tovarga aylanishi

103.Mehnat salohiyati va xarajatlari samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar bo'yicha korxona reytingini aniqlash usullari.

104.Ishchi kuchini malaka darajasi bo'yicha tahlil qiling. Malaka oshirish orqali ishchilar ishlab chiqarish standartlarini oshirishning mehnat unumdorligiga ta'sirini aniqlang. Xulosa chiqaring. Korxonada ishchilarning malaka tarkibini tahlil qilish uchun ma'lumotlar

Ishchilar ta'rif razryadi	Rejalashtirilgan ishchilarning soni, kishi	Ishchilarning haqiqiy soni, kishi	
		Yil boshida	Yil oxirida
1	10	8	11
2	6	7	9
3	2	4	5
4	24	23	26
5	28	22	23
6	33	34	37
Jami	103	104	108

o'zgarishini aniqlang. Hisobot yilida 1-noyabrdan boshlab 20 ta mashinani ishlab chiqarish unumdorligi 30 foizga yuqori bo'lgan yangilariga almashtirish rejalashtirilgan; yil davomida 15 ta mashina modernizatsiya qilinib, unumdorligi 20% ga oshadi.

Ko'rsatkichlar	Bazis yil	Hisobot yili
Mahsulot birligining ishlab chiqarish uchun mehnat sig'imi, standart soat	2175	2200
Natura shaklda ishlab chiqarilgan mahsulot, dona.	340	370
Xodimlar soni, kishi	1200	1237
Xodimlar sonidagi ishchilarning ulushi, %	74	75
Xodimlar umumiy sonidagi asosiy ishchilarning ulushi, %	51	49
Bir ishchining samarali ish vaqti fondi, soat	1650	1665
Yaroqsizliklardan yo'qotishlar, %	0,8	0,5
Kooperativ yetkazib berish ulushi	15.0	15.6
Ishlab chiqarish standartining bajarilishi darajasi	1.07	1.04

124.Xodimlar soni tushunchasi.

125.Mehnat haqining rejadagi va haqiqiy miqdorini aniqlash.

126.Korxonaning asosiy fondlarining guruhlar bo'yicha o'rtacha qiymati joriy yilda quyidagini tashkil etdi (mln. so'm): binolar 25000 mln. so'm, inshootlar 5000 mln.so'm, mashina va jihozlar 50000 mln. so'm. Amortizatsiya stavkasi nafaol qismi uchun 5%, faol qismi uchun 15%. Amortizatsiya usuli to'g'ri chiziqli hisoblanadi. Korxonada toifalar bo'yicha xodimlar soni va o'rtacha oylik ish haqi quyidagicha:

Xodimlar turkumi	Xodimlar soni, kishi	O'rtacha oylik ish haqi, mln. so'm
Asosiy ishchilar	50	4
Yordamchi ishchilar	30	1.8
Rahbarlar	10	5.5
Mutaxassislar	12	3.3
Xizmatchilar	2	2.6

Ijtimoiy soliq - 26 %. Yillik ishlab chiqarish hajmi bir million donani tashkil etadi. Har bir birlikni ishlab chiqarish uchun jami 0.152 mln. so'm miqdorida xom ashyo, materiallar va energiya resurslari sarflandi. Boshqa xarajatlar xarajatlar tarkibining 20% ni tashkil qiladi. Barcha mahsulotlar bir birlik uchun o'rtacha 0.250 mln. so'mdan sotildi. Aktivlar rentabelligi, mehnat unumdorligi, birlik tannarxi, korxona foydasi, muhim mahsulot (doimiy xarajatlar ulushi 25%) va mahsulot rentabelligini hisoblang.

127.Qo'shimcha ish o'rinlarni ochishning samaradorligi .

128.Mehnat haqi umumiy hajmining tahlili.

129.Korxonaning raqobatbardoshligini oshirish uchun rejalashtirish davrida quyidagi tadbirlarni amalga oshirish rejalashtirilgan: yangi texnologik jarayonni joriy etish natijasida mehnat sig'imi 5 foizga kamayadi; 155 nafar ishchi ishlaydigan eski dastgohlarni almashtirish natijasida, dastgohlar unumdorligi 50% ga oshadi; ta'mirlash ishlarini markazlashtirish, bu ta'mirlashga jalb qilingan ishchilar sonini 120 dan 85 kishiga qisqartirish imkonini beradi; ish vaqtining smena ichidagi yo'qotishlarini 10% dan 5% gacha kamaytirish. Agar korxonada 1400 nafar ishchi (shundan 60% doimiy ishchilar) ishlasa, bu sharoitda mehnat unumdorligi qanday oshadi?

130.Mehnat salohiyati samaradorligini baholash mezonlari

131.Mehnat unumdorligi va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili

132.Korxonaning mehnat resurslari mavjudligini tahlil qiling va uning sonidagi mutlaq va nisbiy og'ishlarni aniqlang:

142.Mehnat motivatsiyasida ish kuchining qiymati va uni baholash bo'yicha muammolarni yechish bo'yicha ayrim tavsiyalar.

143.Ish vaqti tushunchasi.

144.Ish kunining o'rtacha haqiqiy davomiyligi (to'liq) 8 soat, ish kunining rejalashtirilgan davomiyligi 7,98 soat. O'rtacha ro'yxatga olingan bir nafar ishchi oyiga 18,9 kun ishlagan. Ish vaqtining kalendar fondi 36 ming kishi-kunni tashkil etadi. Aniqlang: - jami ishlagan haqiqiy ish kuni va kishi-soat soni, shu jumladan qo'shimcha ish vaqti; - to'liq kunlik ishlaymay qolish va barcha ishlaymay qolishlarning umumiy soni. Aytaylik, o'sha oy aprel edi.

145.Mehnat salohiyati va xarajatlari samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar tizimini aniqlash yo'llari.

146.Ish vaqti hajmining tahlili.

147.Ma'lumotlar uch chorak uchun taqdim etiladi. Taqdim etilgan ma'lumotlar asosida mahsulot rentabelligini taqqoslang:

Ko'rsatkichlar	Yil choragi		
	1	2	3
Ishlab chiqarilgan mahsulot hajmi, dona	1500	2000	1800
Bitta buyumning narxi, ming so'm	600	600	600
Bitta buyumning tannarxi, ming so'm	500	520	480

148.Xodimlar soni tushunchasi.

149.Mehnat unumdorligi va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili

150.Korxonaning raqobatbardoshligini oshirish uchun rejalashtirish davrida quyidagi tadbirlarni amalga oshirish rejalashtirilgan: yangi texnologik jarayonni joriy etish natijasida mehnat sig'imi 5 foizga kamayadi; 155 nafar ishchi ishlaydigan eski dastgohlarni almashtirish natijasida, dastgohlar unumdorligi 50% ga oshadi; ta'mirlash ishlarini markazlashtirish, bu ta'mirlashga jalb qilingan ishchilar sonini 120 dan 85 kishiga qisqartirish imkonini beradi; ish vaqtining smena ichidagi yo'qotishlarini 10% dan 5% gacha kamaytirish. Agar korxonada 1400 nafar ishchi (shundan 60% doimiy ishchilar) ishlasa, bu sharoitda mehnat unumdorligi qanday oshadi?

**“Iqtisodiy tahlil va statistika”
kafedrasi mudiri**

Xoliqulov A.N